

Vergeet de trieste dagen...

Hinke Piersma

Vergeet de trieste dagen...

De tweestrijd van een Nederlandse zionist

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2024

Vergeet de trieste dagen... is geschreven in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en mede mogelijk gemaakt met financiële steun van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Op dit onderzoek zijn de gebruikelijke voorwaarden van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen voor onafhankelijk opdrachtonderzoek van kracht.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Em. Querido's Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Copyright © 2024 Hinke Piersma
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld privéarchief erven David Simons
Foto auteur Lionne Hietberg

ISBN 978 90 214 9850 8 / NUR 321
www.querido.nl

History is not what happened, but what survives the shipwrecks of judgement and chance.

– Maria Popova, *Figuring*

Sometimes, it is through biography, an individual life that doesn't fit the mold, that we rethink the historical vantage point from which we view the past.

– Marietta Wetherill, *Life with the Navajo in Chaco Canyon*

Beginnings, middles and ends are only a matter of hindsight. If we are forced to produce a story in retrospect, our narrative wraps itself selectively around the elements that seem relevant, by passing all the others.

– Valeria Luiselli, *Lost Children Archive*

Inhoud

Voorwoord	9
Proloog	15
De droom	27
De nachtmerrie	59
Daarna...	165
Noten	267
Dankwoord	312
Bronnenlijst	317
Personenregister	331

Voorwoord

Hij floreerde achter de schermen en zocht zelden de spotlights. Het schrijven van een biografie over David Simons is dan ook een uitdaging. Ik moet het doen met weinig persoonlijke documenten; David Simons hield geen dagboek bij en zijn brieven bestonden meestal uit niet meer dan een à twee alinea's. Zijn leven echter, raakt aan kwesties die nog steeds actueel zijn. Rechten van burgers bijvoorbeeld en de verplichting van de overheid om deze te beschermen. Maar ook het zoeken naar bescherming op het moment dat diezelfde overheid buitenspel wordt gezet.

Deze biografie is een zoektocht naar wat het verleden prijsgeeft van een man die leefde in twee werelden. Zijn werkzame leven speelde zich af in een niet-Joodse omgeving, zijn idealen droeg hij uit binnen een Joodse context. Als overtuigd zionist nam hij echter nooit de stap om naar Palestina, en na 1948, naar Israël te gaan.

Deze biografie is ook een commentaar op mijn eigen vakgebied, de geschiedschrijving, waarin weinig wordt stilgestaan bij al die dingen die we niet weten. Als je dat wel doet, dan besef je hoeveel er van een mensenleven verdwijnt met en door de tijd. Dat dit bij uitstek gold voor iemand als David Simons, wist ik nog niet toen ik aan deze biografie begon. Eigenlijk had ik hoge verwachtingen van wat ik over hem zou

kunnen vinden, want in de onderzoeken die ik tot dan toe had gedaan, kwam ik hem steeds tegen.

Het begon met mijn proefschrift over de drie van Breda, de laatste Duitse oorlogsmisdadigers in Nederlandse gevangenschap. David Simons bemoeide zich in de jaren tachtig met de vrijlating van de twee die nog vastzaten. Hij was een van de negentien ‘prominente’ Nederlanders die er bij de regering op aandrongen een einde te maken aan deze gevangenschap, omdat de voortdurend oplaaierende discussies over wel of geen vrijlating de wonden van Joodse overlevenden openhield. In mijn boek *Zussen*, waarin ik schrijf over de naoorlogse strijd om Joodse oorlogswezen, dook David Simons opnieuw op. Als zionistisch lid van de Commissie Oorlogspleegkinderen stelde hij zich op het standpunt dat Joodse kinderen van wie de ouders tijdens de oorlog waren vermoord, moesten worden opgevangen in een Joods milieu en in geen geval bij hun niet-Joodse pleegouders mochten blijven. En in *Openstaande rekeningen*, het boek dat ik samen met mijn collega Jeroen Kemperman schreef over boeteopleggingen en belastingheffingen aan Joodse huizenbezitters die de oorlog hadden overleefd, was David Simons een van de hoofdpersonen omdat hij procedeerde tegen deze maatregelen, die ook hem troffen. Met andere woorden, het werd tijd om me echt in deze man te verdiepen.

Het archief van David Simons, dat deels bij de familie lag en deels bij de biografe van Ida Simons-Rosenheimer, de eerste echtgenote van David, bestaat uit een twintigtal mappen met ongeordend materiaal. Het zijn briefjes, legitimatiebewijzen, wat correspondentie en een aantal lezingen. Dit alles is me ruimhartig ter beschikking gesteld door Marita Simons-Deen (Davids schoondochter) en Mieke Tillema (biografe). Toen ik

Marita voor het eerst opzocht, vertelde ze me dat ze een paar weken daarvoor de agenda's van haar schoonvader had weggegooid. Hoe kon ze weten dat ook haar schoonvader een biografie zou krijgen? Van Ida begreep ze het wel. Deze mooie flamboyante pianiste had voor de oorlog de Nederlandse concertpodia bestormd en was na de oorlog een succesvol schrijfster. Maar David... David Simons was een man op de achtergrond, en flamboyant was hij zeker niet. Geen agenda's dus, en ook weinig ander persoonlijk materiaal. En wat er wel is, is vaak ook nog triviaal. Een 'vliegbewijs' van het formaat Ansichtkaart in de blauwe kleuren van de KLM bijvoorbeeld. Nederland is erop verbeeld in een tekening met water en molens, met daaronder de tekst 'De tijd vliegt, vliegt met uw tijd'. Handgeschreven staat er dat mr. D. Simons op 19 september 1936 zo'n 35 kilometer rond Rotterdam en omstreken heeft gevlogen. Een propagandavlucht, zo blijkt, want op de achterkant worden mensen met een dergelijk vliegbewijs opgeroepen om hun ervaringen aan familie en kennissen te vertellen en hen op te wekken tot deelneming aan een rondvlucht. 'Ook zij moeten gevlogen hebben!' staat er in kapitalen. Een document in een archief met als enige context dat David Simons de rondvlucht heeft gemaakt. Het vertelt meer over de KLM dan over hem.

David Simons zou nog veel in vliegtuigen zitten, want hij reisde veel. Onder andere naar Israël, het land waar hij zich als zionist zo hecht mee verbonden voelde. In het kader van dit boek reisde ik hem achterna. Ik ben niet zo'n reiziger, maar ik wilde toch kijken of ik nog nieuwe informatie kon vergaren in de Central Zionist Archives, een plek waar veel materiaal ligt over het Nederlandse zionisme, met name van vóór de Tweede Wereldoorlog. In Israël probeerde ik het land door

de ogen van David te zien – ja, ik noem David Simons inmiddels David, terwijl ik me ervan bewust ben dat dit eigenlijk veel te familiair is en niet past bij de afstand die we tot elkaar hebben. Die afstand voelde ik ook ten opzichte van Israël. Het land voelde vreemd. In Jeruzalem bepalen orthodoxe Joden steeds meer het straatbeeld; het wordt weerspiegeld in hun toenemende macht in de rechtse regering van Benjamin Netanyahu. In Davids tijd was dat wel anders. In 1948, met de oprichting van de staat Israël, waren het de trotse bevlogene linkse zionisten die de regeringsmacht hadden. Het was dus in de eerste decennia na de oorlog een ander Israël waarin David zich een deel van zijn tijd bewoog. Ik vraag me af waar hij zich meer op zijn gemak voelde. In Jeruzalem, waar de lucht ook toen al zwaar was van de geschiedenis, of in Tel Aviv, waar het leven licht is, frivool zelfs met de mooie stranden en een bruisend uitgaansleven.

David bracht me niet alleen in Israël, maar ook aan de grenzen van de mogelijkheden van het schrijven van een biografie over iemand die uiterst spaarzaam was met informatie over zichzelf. Dat hij een gelukkige jeugd had, blijkt uit een aanzet tot zijn memoires, tien pagina's aantekeningen in een slordig handschrift die Marita Simons-Deen halverwege mijn onderzoek tijdens het opruimen van een kast vond, en waar iets van Davids jeugd doorheen schemerde. Toch is het ook zonder veel persoonlijke ontboezemingen de moeite waard gebleken dit boek te schrijven, want David was bepaald geen figurant op het podium van de geschiedenis. Hij hield zich bezig met de belangrijkste thema's die een direct gevolg waren van de Duitse bezetting. Meer dan op al zijn verdiensten op het gebied van bestuurskunde en recht ligt het accent in deze biografie dan ook op de thema's die te maken hebben met oor-

log en vervolging. David kreeg net als alle Joden te maken met uitsluiting en opsluiting en met de voortdurende angst voor deportatie over de Nederlandse landsgrenzen. Hij zou zich ontpoppen als een leidersfiguur die intensieve bemoeienis had met een groep beschermde Joden waar hijzelf onderdeel van uitmaakte. De netwerken die David voor de oorlog had opgebouwd, kwamen hem daarbij goed van pas, en het zal ook gegolden hebben voor zijn rustige welbespraakt-heid en diplomatie. Veel mensen hebben David als beminne-lijk omschreven. En wijs en erudiet. Ik wil eens kijken of ik iets kan vinden over de man die achter deze karakterbeschrij-ving schuilt met de troostende titel van een dichtbundel van Rutger Kopland in mijn achterhoofd: *Wie wat vindt heeft slecht ge-zocht*.¹

Proloog

De gasten aan tafel zien er tiptop uit. Ze kijken ernstig in de camera. David Simons zit min of meer in het midden, met aan zijn linkerzijde zijn beeldschone vrouw Ida en aan zijn rechterzijde zijn leermeester Roelof Kranenburg, hoogleraar staats- en administratief recht, Groninger van oorsprong, net als David zelf. Naast Kranenburg zit Annie Monasch-Simons, classica en de oudste zus van David. Staand achter haar, Elias Monasch, haar echtgenoot. Naast Elias staat de kinderarts Simon Simons, broer van David en Annie. Op de foto is duidelijk te zien dat de gasten aan de linkerzijde van de tafel zijn opgestaan om zich aan de rechterzijde op te stellen voor de foto. De broodjes zijn nog onaangeroerd, het diner is nog niet begonnen. De bloemstukken ter ere van deze feestelijke gelegenheid liggen nog op tafel. De glazen zijn al wel gevuld – op sommige ligt een viltje – er zal straks worden getoost of misschien is dat al gebeurd. Misschien is er ook al een keuze gemaakt uit het menu.

Het hoofdgerecht bestaat uit vlees en vis: hoender of tongfilets in boter gebakken. Ook zijn er asperges die op Italiaanse wijze zijn klaargemaakt – het Italiaanse is de kaas op de kopjes. David kan tevreden aan het diner beginnen. Nog maar een paar uur daarvoor heeft hij zijn proefschrift succesvol verdedigd aan de Universiteit van Leiden. ‘Cum laude’ luid-

de het oordeel van de promotiecommissie.¹ Het is een voorlopig hoogtepunt in een tot dan toe al succesvol verlopen carrière. De gasten die het succes in kasteel Oud-Wassenaar met hem vierden, vertegenwoordigen belangrijke aspecten van zijn leven. Zijn echtgenote Ida, aan wie hij zijn proefschrift heeft opgedragen, heeft hem liefde, schoonheid en muziek gebracht. Zijn zuster en broer vertegenwoordigen het hechte gezin waarin David is opgegroeid. Kranenburg, zijn promotor, wordt door David bewonderd om diens intelligentie en de passie voor het recht, en met de aanwezige Gerrit van Poelje deelt Simons zijn belangstelling voor het openbaar bestuur. ‘Een grootmeester der bestuurswetenschap’ noemde David hem. Met Izaak Kisch, die hoogstwaarschijnlijk een van zijn paranimfen is, deelt hij zijn engagement met het Jodendom, in het bijzonder het zionisme. De twee hebben elkaar leren kennen op een bijeenkomst van de Nederlandse Zionistische Studenten Organisatie (NZSO). David blonk toen al uit in eruditie, en terwijl Kisch droomde van een professoraat, wilde David toch ook een praktisch beroep uitoefenen.²

Op het moment dat David promoveerde, was hij drie jaar directeur van het Centraal Bureau voor Verificatie en Financiële Adviezen der Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Zijn ster was snel gerezen sinds hij in 1924 zijn rechtenstudie in Amsterdam had afgerond. Na tien jaar werkzaam te zijn geweest op de provinciale griffie van Zuid-Holland, tijdens welke periode hij nog diverse diploma's haalde (waaronder dat van accountant), leidde hij een van de belangrijkste afdelingen van de VNG, namelijk de afdeling die de boekhouding van de lokale overheden controleerde. Op die vijftiende juni in 1939 lag dan ook een stralende toekomst voor hem. Maar de internationale politiek gooide roet in het eten. Drie

maanden na de promotieplechtigheid in Leiden, die zo feestelijk was afgesloten in Wassenaar, viel Duitsland Polen binnen. Het zou de levens van de aanwezigen op het diner blijvend veranderen. En dat gold in het bijzonder voor de Joden onder hen.

Nog geen jaar nadat Duitsland in mei 1940 Nederland had bezet, verloren Joodse ambtenaren hun baan. Ook David wachtte ontslag. Maar tijdens de nieuwjaarstoespraak die hij op 2 januari 1941 op het kantoor van de VNG hield, refereerde hij alleen in bedekte termen aan de ingrijpende Duitse bezettingsmaatregelen. Hij prees de saamhorigheid die hij ervoer onder het personeel, en waardeerde de wens die ze geuit hadden om ook in het nieuwe jaar met elkaar de lasten te dragen. David meende dat hem slechts dank paste, en hoopte dat het zijn collega's in het nieuwe jaar gegeven zou zijn 'om gezamenlijk in trouwen arbeid onze taak te volbrengen'. Dat het iedereen in ieder opzicht goed mocht gaan.³ Hoe anders was het afscheidscollege van zijn vriend Kisch, die aan de Universiteit van Amsterdam rechten doceerde. Hij hield op 26 november 1940 een vlammend betoog waarin hij niet de nood van de Joden beklemtoonde, maar zijn studenten aansprak, in wier handen hij de verantwoordelijkheid voor de strijd voor de Nederlandse waarden legde. Zouden ze die verliezen, zo waarschuwde Kisch, dan zou zich aan hen een grote tragedie voltrekken. Ten afscheid riep hij hun bemoedigend toe dat ze sterk moesten zijn en standvastig, refererend aan het Bijbelboek Jozua, waarin na de dood van Mozes diens nakomelingen de verantwoordelijkheid van zijn erfenis droegen.⁴

Daagde het college van Kisch uit en prikkelde het tot verzet, David hield de kaarten op de borst. Tegenover het felle polemische van Kisch, was David terughoudend en bedacht-

zaam, en liet zich emotioneel niet uit de tent lokken. Het was een eigenschap die David ook na de oorlog kenmerkte. 'Vergeet de trieste dagen...' schreef hij in maart 1945 aan zijn zusster in Engeland. In plaats van uren over de oorlogsjaren te praten was het beter om vooruit te kijken. David had een heilig geloof in het menselijk aanpassingsvermogen. De normale mens, schreef hij aan zijn zus, heeft een grote veerkracht. Dat had hij ook zelf ervaren in de kampen waarin hij had gezeten. Hij had zich steeds omringd geweten met 'beschaafden', waardoor het samenleven in uiterst slechte omstandigheden lichter te dragen was geweest. Psychisch lijden moest men vooral niet te zwaar zien, meende David.⁵ Het is een zin die achteraf uiterst wrang is, want op 27 juni 1960 maakte zijn vrouw Ida een einde aan haar leven.⁶

Voor David en Ida hebben de bezettingsjaren een emotionele verwijdering betekend. David, 41 jaar oud toen de oorlog voorbij was, pakte de draad weer op alsof, zo schreef Ida in een brief vlak voor haar dood, 'a certain person named Hitler' niet had bestaan. Voor Ida was het anders. Ze maakte voor de oorlog furore als concertpianiste en moet na de oorlog hebben beseft dat het nog maar de vraag was of ze haar niveau van toen ooit weer zou bereiken. Even had het erop geleken. Een paar maanden na terugkeer in Nederland trad ze op met de Groninger Orkest Vereniging en speelde het tweede pianoconcert van Liszt. De recensie was lovend. Haar spel onderscheidde zich door een 'briljante virtuositeit', die het publiek in verrukking had gebracht. En in juni 1946 juichten de Haagse kranten over een 'onzwaarwichtige, tintelende vertolking' van een van Mozarts pianoconcerten.⁷

Maar het vak van concertpianist is loodzwaar. Het vergt

urenlange dagelijkse studie en bovenal een uitstekende conditie. En aan conditie ontbrak het Ida. Zowel fysiek – ze kampte met hartproblemen – als psychisch was ze beschadigd. Haar optredens, vaak als begeleidster van de violist Sam Swaap, werden kritisch beoordeeld. Het zou haar hebben ontbroken aan soepelheid, ze leek nauwelijks op haar taak berekend, schreven recensenten. Dit onvermogen om op niveau te presteren moet voor Ida een enorm verlies zijn geweest. Het was niet moeilijk gissen, aldus een vriend na haar dood, dat het verlies van haar capaciteiten zoiets was geweest ‘als het afsterven van wat de diepste kern van haar persoonlijkheid was’. Het maakte haar weerloos.⁸

Of David dat heeft gezien, is de vraag; in ieder geval is het voor hem moeilijk invoelbaar geweest. In de brieven die hij aan zijn zus schreef, legde hij de nadruk op weerbaarheid en flinkheid. Ida had in alle kampen concerten gegeven, vermeldde hij trots, en haar vermoeidheid was vast van tijdelijke aard. ‘Ida heeft nog wel wat rust nodig.’ Nog wel.

Hoewel David bezorgd was over Ida’s ‘geschokte gezondheid’, heeft hij haar waarschijnlijk aan zijn eigen terugkerende vitaliteit gespiegeld. Hoe had hij beter moeten weten? David werd gedreven door zijn ratio, daar lag zijn kracht, daarmee imponeerde hij. Als zoon van een Joodse slager uit Groningen wist hij zich los te maken van zijn milieu door in rap tempo zijn studie rechten in Amsterdam te voltooien.⁹ In 1926 verhuisde hij naar Den Haag, waar hij zich met ogenschijnlijk gemak in de hoogste kringen bewoog. En dat was uitzonderlijk. In Amsterdam was een middenstandsmilieu in universitaire kringen na de Tweede Wereldoorlog nog reden voor meewarigheid. ‘Wat zal u het moeilijk hebben,’ zei een hoogleraar rechten tegen een student wiens vader een bakke-

rij had.¹⁰ En Den Haag was altijd veel meer een standenmaatschappij geweest dan Amsterdam, maar David werd in 1933 wel temporair lid van sociëteit De Witte, waar de high society lunchte, borrelde en dineerde. Wie de roman *Inwijding. Haags leven* van Marcellus Emants over Den Haag kent, weet dat je als je iets wilde voorstellen je gezicht in De Witte moest laten zien. Daar legde je contacten en deed je informatie op, liet je zien dat je deel uitmaakte van de Hagenaren die ertoe deden.¹¹ David Simons deed ertoe.

En heel soepel verging het David destijds ook privé. Op 13 augustus 1932 had hij zich verloofd. De jonge jurist was als een blok gevallen voor de talentvolle, mooie en geestige concertpianiste toen hij haar ontmoette bij wederzijdse kennissen. Althans volgens een artikel dat staat afgedrukt in een aflevering van het geïllustreerde weekblad de *Dameskroniek* van na de oorlog. Onder de kop 'Hoe ze elkaar kregen' werd op anekdotische wijze de ontmoeting tussen David en Ida Rosenheimer beschreven. Na een eerste kennismaking bij vrienden nam David pianoles bij Ida om zich verzekerd te weten van wekelijks contact. Ida had erin toegestemd omdat ze het lesgeld goed kon gebruiken, ze David aardig vond en ontzag had voor zijn geleerdheid. Vanaf dat moment brak de heerlijkste tijd van hun leven aan.¹² David en Ida trouwden in 1933, en in 1937 werd zoon Jan geboren.

De heerlijke tijd werd ruw verstoord met de inval van de Duitse troepen in mei 1940. Van de vijf bezettingsjaren die volgden, zou Ida niet herstellen. Ook al was haar toon opgewekt en schertsend in de paar naoorlogse brieven die ze aan David schreef wanneer hij voor zijn werk op reis was, ze voelde zich beroerd. 'Ik zou mijn goede David zo graag nog een paar jaar een flinke gezonde stevige jonge vrouw gunnen, in plaats

van dit tot-op-de-draad-versleten vrouwspersoon,' schreef ze in 1957 aan een vriendin, 'maar hij wil me nog steeds niet inruilen. Hem gaat het heel goed. Hij heeft pas een zeer glorieuze opdracht gekregen, waar hij twee jaar werk mee zal hebben.' En in dezelfde brief: 'Als ik ziek ben, kruip ik in een hoek, zoals dieren, en ik laat pas weer iets horen wanneer het beter gaat.'¹³ Er moet zich gaandeweg een enorme eenzaamheid van Ida meester hebben gemaakt, want vermoeidheid en ziekte isoleren.

Vermoeidheid was een verschijnsel dat wijdverbreid was onder kampoverlevenden. 'In het begin hebben we niets anders gedaan dan geslapen,' schreef een ex-kampgevangene in de zomer van 1945. En 'heel héél langzaam zijn we weer gewone mensen geworden'.¹⁴ En dat langzame ging niet over weken, maar soms over jaren. Rust was nodig voor herstel, als herstel al mogelijk was. Er was tenslotte niet alleen sprake van lichamelijke schade, de psychische schade was minstens zo groot. David en Ida hadden nog van geluk mogen spreken, zo meenden ze ook zelf, want ze waren uiteindelijk naar Theresienstadt gedeporteerd, een kamp dat door overlevenden uit de vernietigingskampen werd gezien als vakantiekolonie. Voor David was dat wellicht een extra reden om er na de oorlog zijn schouders onder te zetten, omdat hij het in vergelijking tot veel anderen niet zo slecht had gehad. Ida ontbrak het aan deze veerkracht, en misschien heeft ze zich ervoor geschaamd dat zij niet in staat bleek om te herstellen.

David en Ida waren zogeheten Barnevelders, een groep Joden die onder speciale bescherming stond van de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, K.J. Frederiks. Hij vormde samen met de secretarissen-generaal van andere departementen het Nederlandse bestuur tijdens de vijf bezet-

tingsjaren nadat koningin en kabinet in de meidagen van 1940 naar Engeland waren uitgeweken. Frederiks kreeg bij de Duitsers gedaan dat hij een lijst mocht samenstellen van Joden die zich op sociaal-maatschappelijk vlak verdienstelijk hadden gemaakt en wie daarom tewerkstelling in Duitsland bespaard moesten blijven. Samen met de nominaties van zijn collega op het departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming, Jan van Dam, zou de groep uitgroeien tot een kleine zevenhonderd mensen, die in eerste instantie in kasteel De Schaffelaar in Barneveld werden geïnterneerd.

David kon enige invloed uitoefenen op de samenstelling van de lijst omdat hij een van de contactpersonen van Frederiks was. Hij was tevens belast met de logistieke organisatie; vanuit Den Haag was hij verantwoordelijk voor de transporten naar kasteel De Schaffelaar en toen daar geen mensen meer bij konden, naar het nabijgelegen landgoed De Biezen. De positie van contactpersoon betekende concreet dat hij pas in het voorjaar van 1943 als een van de laatste Joden Den Haag hoefde te verlaten met zijn gezin.

∞

Ik schrijf over het leven van David Simons en worstel met de vraag hoe ik zal schrijven over iemand die zich moeilijk laat kennen. Zou het daarom, zo noteerde ik al vroeg in het maakproces, wellicht interessanter zijn om te kijken welke vragen het leven van David oproept dan de antwoorden die het geeft?¹⁵ Zo vroeg ik me bijvoorbeeld af wat het voor David moet hebben betekend om op een lijst te staan met verdienstelijke Joden en als gevolg van deze bescherming de oorlog te overleven. Hoe het gevoeld moet hebben om betrokken te

zijn geweest bij de samenstelling van die lijst. Wat het hem heeft gekost een radertje te zijn in de systematiek van deportaties en een houvast te zijn voor wanhopige mensen die bescherming zochten? Heeft die verantwoordelijkheid hem gekweld? Maar ook: wat deed het met David dat hij als Jood werd ontslagen, werd beroofd van zijn inkomen, zijn huis, zijn burgerrechten? Wat betekent het eigenlijk om in een sociaal en economisch isolement te worden gedwongen, om te zien hoe met Joodse vrienden, kennissen, collega's hetzelfde gebeurde? Welke onmacht heeft David bevangen in de kampen, waar zijn zoontje Jan ernstig ziek was, zijn echtgenote honger leed? Hoe is het voor hem geweest om jarenlang langs de afgrond te lopen, in een tijd met te veel leed, te veel sterven en te veel onrecht. 'Vergeet de trieste dagen...' schreef David op 7 maart 1945 aan zijn zuster. Is het hem gelukt?

David heeft zijn innerlijk leven zorgvuldig afgeschermd van de buitenwereld. Zorgvuldig afgeschermd, ook voor het nageslacht, want hij heeft over zijn privéleven weinig nage laten. Er is behoudens die aanzet tot zijn memoires weinig persoonlijks. De briefjes aan kennissen en vrienden zijn kort en meestal weinig inhoudelijk. Wel zijn er officiële, openbare stukken zoals notulen van vergaderingen, tijdschrift- en krantenartikelen, een paar lezingen. In al deze openbare uitingen zijn standpunten overwogen en heroverwogen. Dat geldt ook voor de schaarse interviews waarin David handig tussen hinderlijke vragen door manoeuvreert. Welke geheimen moesten er verborgen blijven, welk verdriet kon niet worden getoond? En hoe ben ik er zo zeker van dat de kalme, rationele, intellectuele Haagse jurist woelig water verbergt? Zeker ben ik niet, maar ik heb wel een vermoeden. Een enkele keer glipt er een emotie door de façade. Bijvoorbeeld in de

speech waarin hij terugblijkt op zijn oorlogservaringen, en hij in twee bijzinnen opmerkt dat de treinen wanneer er deportaties plaatsvonden ‘altijd op tijd’ reden.

Maar met deze glimpen kom ik nauwelijks dichterbij. De biografie van Gavrilo Princip had hetzelfde probleem, niet al te veel informatie over zijn hoofdpersoon, misschien zelfs nog veel minder dan ik.¹⁶ Hij had echter het voordeel dat hij schreef over iemand die een kroonprins had vermoord en daarmee feitelijk aan de oorsprong stond van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Princip had dus wereldgeschiedenis geschreven. Dat geldt niet voor David. Ook al is hij betekenisvol geweest in belangrijke kwesties, hij schreef geen geschiedenis. Hij maakte er deel van uit. Daardoor biedt hij, als ieder ander leven, toegang tot de geschiedenis. Door hem te volgen maak ik kennis met netwerken van mensen, van een intieme kring van familie en vrienden en een wijder netwerk van collega's, medebestuurders en politiek (gelijk)gezinden, en leer ik over het zionisme en over de totstandkoming van de staat Israël.

David brengt me allereerst bij zijn jeugd in Groningen, maar veel te vertellen is er niet. De bronnen ontbreken. De moeder, die zo'n belangrijke rol vervult binnen gezinnen, blijft vrijwel uit beeld. En met de vader komen we eigenlijk niet veel verder dan dat hij een harde werker was, gemeenschapszin toonde en op latere leeftijd stokdoof was. Hoe de vrijdagavonden werden gevierd? Geen idee. Of men naar de synagoge ging? Evenmin. Waarschijnlijk wel, want David hechtte aan het Joodse geloof en zijn vader Karel zal een koojsjere slager zijn geweest. Maar veel, heel veel is met de tijd verdwenen. Misschien wel als eerste het dagelijks leven. ‘Wat eten we vandaag, mam?’ is een zo alledaagse vraag dat die de

geschiedenisboeken niet haalt. Toch zou ik dolgraag zijn aangeschoven bij de maaltijden van het gezin Simons, om te kijken wat er werd gegeten en te luisteren naar de gesprekken die er werden gevoerd, de grappen die werden gemaakt, irritaties die er wellicht ook waren. Hoe was David als kind geweest, als puber en als student. Was hij losbandig of was hij altijd al bedaard, beminnelijk en verstandig geweest, eigenschappen die zijn vrienden en kennissen hem toedichtten?

‘I hope it will stimulate, if only by its evident weakness, others to do better,’ schreef de geograaf Yi-Fu Tuan in de eerste pagina’s van zijn boek *Topophilia*.¹⁷ Het trof me, omdat ik deze uitspraak niet las als een disclaimer of als een vertoon van valse bescheidenheid, maar als een oprecht idee dat we in ons werk pogingen doen om iets te vertellen, in mijn geval over een man die zich moeilijk laat kennen. En hier staat David niet op zichzelf, maar is hij representatief voor een veel grotere groep van mensen die bestuurlijke invloed hadden, zowel voor als na de Tweede Wereldoorlog, een bestuurlijke elite die zich achter de schermen bewoog en die weinig heeft losgelaten over wat hen motiveerde. Voor de Joden onder hen had dat stilzwijgen wellicht ook te maken met de wijze waarop ze de oorlog hadden overleefd, geholpen door de netwerken waarin ze zaten.

David was representant van een groep die onder druk van de vervolging en de transporten naar de vernietigingskampen een aparte positie innam en specifieke bescherming genoot. In eerste instantie werd hij niet naar kamp Westerbork gedeporteerd, maar kwam zoals gezegd in Barneveld terecht in een kasteel, waar men tot op zekere hoogte in familieverband kon leven. De bevoorrechting van de Barnevelders veroorzaakte afgunst en jaloezie. In doorgangskamp Westerbork, waar

de groep eind september 1943 terechtkwam, leidde het ook nog eens tot spot. Oud-kampbewoners verkneukelden zich om het feit dat al die mensen met hun academische titels en hun welgemanierdheid zich niet konden onttrekken aan het harde kampleven – zie die arme professor eens honger lijden! De Barnevelders en met name hun leidende figuren bevonden zich met andere woorden aan de rand van de eigen gemeenschap.

Van de gasten die op het promotiediner aanwezig waren en behoorden tot de vrienden- en kennissenkring van David, overleefden de mensen die ik erop herken de vijf bezettingsjaren. Davids zus Annie en haar gezin zaten na hun succesvolle vlucht in mei 1940 in Engeland. Broer Simon stond samen met zijn vrouw en kinderen onder dezelfde bescherming als David en Ida. De ouders van David staan niet op de foto. Vader Karel was zes jaar voor de promotieplechtigheid van zijn zoon gestorven, in 1933, op 31 januari, een dag nadat Adolf Hitler rijkskanselier werd. Waarom de moeder van David op de foto ontbreekt, weet ik niet. Ze leefde nog in 1939. Ze stierf eind november 1942 in een Joods bejaardentehuis in Amsterdam. Onder de omstandigheden was haar dood een zegen geweest, vond David later.¹⁸ Brandina Simons-de Vries was 75 geworden, ze werd begraven op de Joodse begraafplaats in Wasse-naar. Het gezelschap dat haar de laatste eer bewees, zal klein zijn geweest, wellicht beperkt tot David, zijn broer en hun beide echtgenoten.